

Posudek vedoucího bakalářské práce:

Petra Salomonová, Ženy v čele domácností na panstvích Mníšek a Dobříš v 17. století,
Univerzita Karlova v Praze, Fakulta humanitních studií, Praha 2007.

Předložená práce se zabývá problematikou, která je zajímavá nejen z hlediska dějin rodiny, ale rovněž z hlediska genderových studií, právního dějepisectví a především z hlediska dějin mentalit a kulturního klimatu doby. Přesto byla tato tematika v české historiografické literatuře dosud pojednávána jen okrajově a zájem jednotlivých studií byl upřen výhradně na městské prostředí. Hlubší impulsy ke zkoumání domácností v čele se ženou vnesly do českého dějepisectví teprve nedávno prostřednictvím českých překladů svých prací spíše autoři resp. autorky zahraniční: Edith Ennen (monografie *Frauen im Mittelalter*, která vyšla v českém překladu v nakladatelství Argo v roce 2001), Sheilagh Ogilvie (průkopnický článek o raněnovověkých venkovských domácnostech vedených ženou ve sborníku *Historická demografie* z roku 1998; o jeho autorství se dotýká děl s J. Edwardsem) či Antoinete Fauve-Chamoux (článek o postavení vdov v předprůmyslové společnosti v *Historické demografii* z roku 1999).

Petra Salomonová vyšla ve své práci z tezí, které v souvislosti s rázem ženských domácností v českých zemích v raném novověku formulovali S. Ogilvie a J. Edwards. Pokusila se prostřednictvím historicko-demografické analýzy posoudit, zda v případě jí sledovaného vzorku obyvatelstva lze hovořit o tlacích vůči ženským domácnostem (ze strany vrchnosti, obce či příbuzenstva), které měly na cíli zabránit jejich vzniku či alespoň delšímu trvání a které vyplývaly z nedůvěry ke schopnostem ženy vést svěřené hospodářství k prosperitě a dostát všem finančním závazkům z hospodaření plynoucím. Historicko-demografická analýza a jí adekvátní metody a prameny nemohou pochopitelně tyto případné tlaky přímo odhalovat, ale mohou na základě četnosti domácností v čele se ženou, na základě věku a sociální příslušnosti ženských hlav domácností či na základě velikosti a struktury těchto domácností a jejich ekonomického zázemí posoudit, zda by takové vnější tlaky vůči ženským domácnostem přicházely v úvahu.

Autorka svou práci postavila na studiu populace středočeských panství Dobříš a Mníšek v Soupisu podle víry a v Berní rule, dvou editovaných pramenech z poloviny 17. století. Vedle samotného podílu ženských domácností zkoumala v Soupisu podle víry demografické poměry, které nepochybně měly na četnost ženských domácností vliv (sex ratio a zastoupení svobodných, vdaných/ženatých a ovdovělých v jednotlivých věkových kategoriích, věkové rozdíly mezi manželi apod.), věk a rodinný stav žen v čele domácnosti a v neposlední řadě sociální statut a skladbu ženských domácností. Z Berní ruly pak kromě počtu samostatných hospodyněk vyplynula sociální klasifikace gruntů v čele se ženou a jejich vybavenost půdou, popř. vazba těchto usedlostí na nějaké další neagrární činnosti. Tyto ukazatele měly být sledovány ve vazbě na ekonomicko-sociální charakter studovaného regionu. Zjištěné údaje z Podbrdská autorka porovnávala s údaji z jiných českých regionů, publikovanými v literatuře.

Pochvalu nepochybně zaslouží píle s jakou Petra Salomonová shromáždila z pramenných edic všechny potřebné údaje, utřídila je a propočítala sledované ukazatele. Slabší stránkou práce je jasnost a logická provázanost výkladu, což čtenáři dovoluje místy jen s obtížemi „udržet nit“ a budí dojem, že u některých pasáží sama autorka ztrácela ze zřetele, proč vlastně o věci píše a jak tyto odstavce souvisí s tématem práce. Např. když podává výklad o dědickém právu, nijak neukáže, jak mohl praktikovaný dědický systém ovlivňovat vznik a trvání ženských domácností (s.6). Dalším nedostatkem práce jsou četné nepřesnosti a zavádějící tvrzení, která souvisí částečně se stylistickou neobratností, částečně s jistými rezervami, co se orientace v problematice týče. Příklady lze najít v již zmíněné pasáži o dědickém právu

v úvodu práce: převažující neolokalismus na západě nelze postavit do protikladu k joint family na východě, neboť protikladnou vůči tendenci k neolokalismu byla tendence k patrilokalismu, která se v nezanedbatelné míře projevovala i na severozád od Hajnalovy linie. Joint family je pouze speciálním případem komplexní rodiny, jejíž vznik je právě důsledkem patrilokálních tendencí. Ale komplexní rodiny, zejména v podobě kmenové rodiny a rodiny s výměnkem se vyskytovaly i v řadě regionů střední a západní Evropy. Dále okolnost, že v Čechách v 17. a 18. století dědil obvykle nejmladší syn, nic neměnila na tom, že v systému jednonástupnictví bylo nutné všem spoludědicům vyplatit finanční náhrady za jejich podíly; tato povinnost se týkala osoby, která grunt přebírala, bez ohledu na to, zda šlo o nejmladšího nebo nejstaršího syna. Z hlediska demografického není v případě nástupnictví nejmladšího syna problematická samotná nutnost vyplatit spoludědice, ale to, že starší sourozencům je zadržováno vyplacení jejich podílu (který pak často představoval materiální základ pro založení vlastní rodiny) do doby dospělosti jejich nejmladšího bratra. Poměrně zřídka nastávalo v případě mladé ženy, že by zůstala v rodném domě a vydržoval ji její otec nebo bratři. Tato možnost, kterou autorka uvádí jako variantu ke vstupu do manželství (s.6), přicházela v úvahu u neduživých, tělesně nebo duševně postižených žen; mladá práceschopná žena obvykle odcházela do služby, pokud se pro ní našlo pracovní uplatnění na rodné usedlosti, mohla v pozici pracovní síly zůstat i doma, ale sotva by byl někdo ochotný ji „vydržovat“.

Práci by prospělo, kdyby se autorka pokusila svá tvrzení a závěry trochu hlouběji promyslet: např. když hovoří o demografickém, sociálním a právním kontextu doby (charakter režimu reprodukce, principy rodinného utváření, dědické právo – s.5-7), bylo by záhodno uvést, jaké předpoklady vytvářel tento kontext pro vznik a fungování domácností v čele se ženou. Na s. 34-36 se autorka zabývá věkem žen, jež vedly vlastní domácnost: ukazuje se celkem zajímavě že ženské hlavy usedlých domácností vesměs nebyly starší 55 let, zatímco mezi ženskými hlavami podružských domácností se najde i množství žen po 55. roce věku (zde autorka, bohužel, vypustila ze své analýzy podruhyň, u nichž soupis neevidoval žádné děti a jež tak tvořily podružskou poddomácnost o jedné osobě: mezi těmito ženami by byla převaha starších osob nejspíše ještě citelnější). Autorka však tento poznatek nijak nekomentuje, byť by právě nižší věk samostatných hospodyň mohl ukazovat na tendenci žen, dočasně hospodářících na usedlosti, předat hospodářství dědicovi, jakmile to bude možné.

Naproti tomu se autorka občas dopouští příliš zkratkovitých a unáhlených závěrů. Např. tvrzení „v některých případech by mohl chalupník z Mníšku být označen za sedláka na Dobříši, což nám opět dokazuje, že se berně v každé oblasti opravdu odlišuje“(s.14), naprosto nekoresponduje s tím, že studentka četla Pekařovy České katastry. Sociální klasifikace hospodářů, ba ani jejich vybavenost půdou nebyly přece jediným kritériem pro stanovení berního zatížení! Nebo okolnost, že v čele domácností nacházíme převážně vdovy, ještě neopravňuje ke konstatování: „Tímto faktem se nám potvrzuje tvrzení, že v 17. století je společnost patriarchální.“(s.33). Zrovna v případě sledovaných panství, kde byl k roku 1651 i v porovnání s jinými regiony Čech podíl ženských usedlých domácností dosti vysoký (v čele každé páté domácnosti zde stála žena), není tento závěr úplně logický: ryze patriarchální společnost by vznik ženských domácností vůbec nepřipustila.

Základní koncepce práce je ovšem v pořádku, mé pobídky k hlubšímu promyšlení závěrů se týkají právě dílčích výstupů a závěrů. Zbývá ještě poukázat na některé formální nedostatky: předně autorce vypadl z konečné verze práce seznam pramenů a literatury. Po formální stránce nejsou úplně v pořádku citace v poznámkách, ale především, když je v textu pojednáván Soupis podle víry, autorka odkazuje na edici Berní ruly! (s.16, pozn.22). Chyb podobného druhu by bylo žádoucí se v bakalářské práci vyvarovat.

S ohledem na všechny uvedené připomínky, ale i s ohledem na to, že jde o práci poctivě konzultovanou (což umožnilo řadu nedostatků odstranit ještě během koncipování práce) a

s řemeslnou pílí zpracovanou, doporučuji práci Petry Salomonové k obhájení a navrhuji ji hodnotit jako velmi dobrou s bodovým hodnocením kolem 32 bodů.

Mgr. Markéta Seligová

V Praze dne 8.9.2007